

Biernaczký Szilárd

Leopold Sédár Senghor

A költő és államférfi

Kétségtelen, hogy L. S. Senghor (1906–2001) a 20. századi új afrikai független világ, társadalmi élet és kultúra emblematikus képviselője. Élete és életműve két világban formálódott. Mint költő, ő volt az első afrikai, akit az oly égi magasságokba törő, magára oly sokat adó, arisztokratikus Académie Française a tagjai közé fogadott. Mint politikus viszont 20 éven át kormányozta szülőhazáját, Szeneigált, és alapozta meg a legnyugatibb afrikai ország békéjét, rendezett életét, különösebb atrocitások nélküli évtizedeit. Sőt, ő volt az első olyan afrikai elnök, aki adott pillanatban önként lemondott elnöki pozíciójáról és nyugdíjba vonult (1980-ban).

Senghor tehetős polgári családba született, apja szerer származású kereskedő volt, anyja, apjának harmadik felesége, aki hat gyermeket szült, eredetileg iszlám vallású fulani, aki később Senghorral együtt vette fel a keresztény vallást. A gyermek Senghor katolikus iskolákba járt, majd tehetségét érzékelve tanárai Párizsba küldik tanulni. Itt szerencséjére az elitképző Louis-le-Grand gimnázium felsőfokú irodalmi képzésű osztályában mind tanárai, mind osztálytársai szívesen a segítségére vannak, ha ennek szükségét látja. Bevallása szerint itt sajátította el az „*esprit de méthode*”-ot (a módszeresség szellemét, elvét). 1929-ben ugyanitt megismerkedik – többek között – Georges Pompidou-val, akihez utóbb mély barátság fűzi. Később Senghor maga említi,

„Ő (*ti. Pompidou*) térített meg a szocializmusra, ő szerettette meg velem Barrèst, Gide-et, Baudelaire-t, Rimbaud-t, ő volt az, aki megízleltette velem a színházat és a múzeumokat. Valamint Párizst.”

Megismerkedik ugyanakkor a magukat „gyökerüket veszített négernek”-nek érző sorstársakkal, így a francia guyanai Léon-Gontran Damasszal, a martinique-szigeti Aimé Césaire-rel, s így hamarosan kirajzolódik, együtt és egyszerre mindhármukban, a *Négritude* („Négerség”) fogalma és mozgalma.

A második világháború idején, 1940-ben besorozzák egy gyarmati gyalogezredbe, fogságba esik, több afrikai katonatársával együtt a németek majdnem agyonlövik. 1942 áprilisában egészségi okok miatt franciaországi fogságából engedik, és rögtön visszatér Saint-Maur-des-Fosséba, hogy tovább taníthasson.

Az 1947-es év jelentős az afrikai, antillai és malgas néger elit számára: megalapítják a *Présence Africaine* (Afrikai jelenlét) c. folyóiratot Párizsban, amely az afrikai néger kultúra terjesztését tűzi ki céljául. Egyúttal megkezdődik politikai

pályafutása, hiszen időközben megszerezte a francia állampolgárságot. Politikai pályafutásának első jelentősebb állomása, hogy 1956-ban megválasztották Thiès város (Szenegál) polgármesterének. Végül is 1960 augusztusában kiáltották ki a Szenegáli Köztársaságot, amelynek ő lett az első elnöke. 1980 után, lemondását követően tagja és aktív munkatársa lett a párizsi ún. Tengerentúli Akadémiának, és 1990-ben felavatták Alexandriában a francia nyelvű Senghor Egyetemet.

Senghor költészete mindmáig az afrikai irodalom kiemelkedő jelentőségű értékének számít. Nemrégiben adta ki a CNRS kiadója több mint 1000 oldalon költői életművének kritikai kiadását. Témáiban, stílusában, formai megoldásaiban ott rezeg művelődési forrásainak sokrétősége, a szerer-wolof-fulani hagyományok, amelyeket első éveiben ismert meg, az iskoláztatása során kialakult katolicizmusa, francia környezetének humanisztikus gondolkodásra készítetése, és persze többek között a francia kultúra szeretetéből fakadó frankofonizmusa.

Senghor költészetében természetesen az afrikai történelmi múlt is felbukkan. Egyik versciklusának (az *Œuvre poétique*, 1990 c. kötetben a vers eredeti címe: „Que m’accompagnement kora et balafong”, 1939) egy részében olyasmivel találkozhatunk, ami akár egy középkori krónikában is helyet kaphatna:

Micsoda hónap? Melyik év?

Gyakhauban a gögös vazallus Kumba Ndófen Gyuff uralkodott és Szine-Szalum alkormányzója kormányozott.

Ósei híre meg a szinei királyi udvar tam-tamja járt előtte.

A királyi zarándok bejárta tartományait meghallgatta az erdőben a szakadatlan halk panaszt

és a fecsegő madarakat amelyeknek tékozló nap tündökölt a tollán hallgatta az ékesszóló trombitacsigát a bölcs sírkövek között.

„Fokor”-nak szólította apámat megosztották egymással az aranyos csörgős agarak hordozta talányokat

Békés rokonok ajándékokat cseréltek a Szalum partján drága bőrtököt sötömböket Búré aranyát Bundu aranyát és tanácsokat fenségeseket mint a Folyó lovai.

Este az Ember sírt és az ibolyaszín homályban jajgattak a kalamok.

(Pór Judit fordítása)

A szenegáli tudós poéta költészetében persze a modern kor és az egész világ ott rezeg, természetesen sajátos afrikai hangszerelésben. A világháború végén születik meg emblemikus költeménye George és Claude Pompidou-nak ajánlva: a *Békeimádság orgonaszóra*. Íme, az utolsó nagystrófa a mű V. részéből, amelyben katolikus hite jegyében a háború és ellenségesség végéért fohászkodva a testvériség felidézésével vall a világról, s benne a saját esendő kicsiny néperől:

*Óh áldd meg, Uram, e népet, ki álarca mögött keresve keresi
tulajdon arcát s csak alig-alig tudja megtalálni,
s Téged keres a belét-csontját roncsoló éhségben és hidegben,*

s a menyasszony özvegységét siratja és az ifjútól elrabolták ifjúságát,
s az asszony, ó, férje kilótt szeméért jajgat, s az anya romok között
kutatja gyermekének álmát.

Ó áldd meg e gúzsát szagगतó népet,
ezt a népet az ebek harmincadján,

mely szembeszáll a hatalmasok és hóhérok falánk falkájával.

S vele együtt áldd meg Európa minden népét, Ázsia minden népét,
Afrika minden népét s Amerika minden népét.

Aki vért és kínokat izzad, s a millió s millió hullám közepében
bodros fejével lásd meg népemet.

S add meg meleg kezüknek, övezzék körül testvér-kezek övével a földet
BÉKÉD SZIVÁRVÁNYA ALATT.

(Párizs, 1945. január)

(Rónay György fordítása)

Senghor, a költő és államférfi ugyanakkor társadalomtudós is volt. Tanulmányait öt kötetben adták ki. Külön figyelmet érdemlő és a kontinens emancipációjában is szerepet játszó műve az, amely az afrikai kultúra egyediségét, önállóságát és régi jelentős forrásait igyekszik feltárni, a világkultúra sodrásába bevezetni, és amely magyarul is megjelent (*Amiben hiszek. Négritude, francitité és a világyetemesség civilizációja*, ford. Kun Tibor, elő és utószó Kun Tibor és Biernaczky Szilárd, 2015, Érd, Mundus Novus Könyvek, 188 old. – eredetileg: *Ce que crois*, 1988, Paris, Grasset).

Ebben a következő sorokkal idézi fel korai éveit, amelyek jól érzékelhetően előrevetítik költői kibontakozásának távlatait, illetve mindazt a humanista gondolatok és magatartásformák jegyében fogant életfelfogást és életvitelt, amelyet államférfiként, megőrizve gyermekkori élményvilágának intelmeit, képes volt megvalósítani és folyamatosan érvényesíteni:

„Amennyire emlékszem, már négy- vagy ötesztendő koromtól kezdve szabad voltam. Igaz, hogy anyám családjához tartoztam. Rokonság, melyet a következő mondás jellemez: »A has az, ami nemessé tesz.« »Waly nagybátyám«, Tokoor Waali, anyám fivére volt a családfő. Középparaszt volt, földjei és kis tehéncsordája volt. Ő nevelt engem; mindahányszor csak alkalom adódott rá, komoly dolgokról beszélt: Istenről, Szellemekről, az Ősökrol, de az »honnête homme« erényeiről is. Néha elkísértem őt vagy anyámat Dzsidszak, a falu alapítója sírjához, hogy ott tej vagy kölessör italáldozatot mutassunk be. És ha néha erőteljesen hangoztatta szererségét, az azért volt, mert fulbe (peul) származású volt, amint azt családneve is jelezte: Bakhoum, a Szenegál-folyó völgyében gyakran előforduló *Bokhoum* egyik tájszólási változata. Igaz, a keveredés (»meszticség«) nem volt különösképpen divatban. Apám visszautasította fivéremnek, Adrien-nek, a Saint-Louis középiskola kiváló tanulójának azt a lehetőséget, hogy felsőfokú tanulmányait Franciaországban végezhesse. Azt mondták neki, félő, feleségül vesz egy »Toubabesse«-t, egy francia nőt!...

Ha én ezeket az éveket a »Gyermekkori Birodalom«-nak hívom, ez elsősorban barátaimmal a közös mezőkre, de különösen az erdős szavannákra

és a *tannokra* (lapos, kopár földdarabok a tenger vagy a tengerágak partján, amelyeket árapályok idején elborít a víz) történő kiruccanásokra vonatkozik. Természetesen jól szórakoztunk, amikor tojásokat gyűjtöttünk vagy a madarakat csúzlítottuk. De a legboldogabbak akkor voltunk, amikor kegyeletteljes beszélgetést folytattunk az Ősökkel, sőt, a Szellemeikkel. Nem minden emóció nélkül emlékszem arra a napra, amikor láttuk a tannon végigvonulni az Év Halottait, a déli nap árnyéktalan ragyogásában. Néztük, amint hosszan elvonultak, énekeltek és táncoltak; (...) Beszéltünk hozzájuk, ahogy néha az erdő állataihoz: a majmokhoz, sakálkokhoz, hiénákhoz. Ekkor még nem találkoztunk a legnemesebb állatokkal: az oroszlánokkal és a hiénakutyákkal.

Azért a legnagyobb, legtisztább örömmünket a faluban találtuk: *Esti mesék a fonóból* – Léon-Gontran Damas egyik művének címe – és a »himnikus dalok«-ban, a *kim njomok*ban.

Nos tehát, a szenegáli esti szórakozás a ginecea egyik helyiségében, a vacsora után zajlott. Az egyik dajkát ültük körül, aki mesélőtehetségéről volt híres, gyakran pedig a négy Hölgy egyike vezette az esti összejövetelt. Afrikában a mese ugyanolyan csodálatos, mint az *Ezeregyéjszaka*. Roland Colin, egy volt tanítványom a Tengerentúli Franciaország Nemzeti Iskolájából, annak idején figyelemre méltó értekezést szentelt neki. Megtudtam belőle, hogy az ókorban a mesét, amit ma prózaként állítanak elénk, magasabb hangfekvésben énekelve adták elő. Emlékszem, hogy Dzsilorban a mese bizonyos részeit énekeltek, néha pedig táncolták is. (...)

Még ennél is varázslatosabbak voltak azok az esték, melyeket a birkózásnak szenteltek. A nyolc hónap, melyet a földek előkészítésére, a dudva kigyomlálására, végül pedig a tárolást megelőző aratásnak szenteltek, volt a »szép évszak« a parasztok számára. Ez volt a tornajátékok »szép évszaka«. Ilyenkor Szenegálban az atléták számára a birkózás volt a *par excellence* nemes játék. Egy leány pedig csak akkor teljesedhetett ki, ha szépségéhez énekesi, költői tudását is hozzáadta; ha »karcsú fekete fiújának«, azaz kiválasztottjának a »szívnek és a fülnek tetsző« szavakat költött. (...) Ezek a *kim njomok*, ezek a „birkózás-dalok” azután bevésődtek emlékezetembe. És később is ugyanezek a dalok segítenek majd abban, hogy a legbiztosabb módon megtaláljam a *Négritude*-del az autentikus költészethez vezető utat. Mindig is elbűvöltek varázslatos erejükkel. Ők válnak később, többek között, legfőbb okaivá annak, hogy büszke voltam rá: néger vagyok. És mindez már a szemináriumban bekövetkezett.

Eközben apám, aki kétségtelenül előre érezte, hogy a vakáció kezdetén kirobbanó (első) világháború megrengeti a Nagy Fehérek felsőbbrendűségét, gyorsan iskolába küldött az egy évvel fiatalabb öcsémrel, Charles-lal együtt: a Ngasobili Katolikus Misszióba, ami Dzsoaltól hat kilométerre, a zúgó tenger fölé emelkedő fehér sziklafalon volt. Az ezt megelőző évben Dubois Atyához, a normandiai származású dzsoali plébánoshoz irányított.” (Senghor 2015, 41–43. old.)

Hogy mit jelentett a gyermekkor kettős indítása: az afrikai hagyományok és a katolikus vallás, az egyik legszebb, sajátos, némileg szürrealista, némileg hagyományelemeket magába fogadó, némileg homályos értelmű metaforákkal tűzdelt, mégis rendkívüli poétikai értékeket magában rejtő

költői képekben tobzódó költeményében, az *Elégia a vízhez* címűben érhető tetten, amely egyébként Poór Judit fordításkötetének is a címadó verse, ebből idézünk.

*Nyár Nyár megint te vagy az Nyár a Gyerekkori Birodalomból
A hajnalba-fürösztött reggelek paradicsomkertje meg a pompás
deleké amelyek mint a mozdulatlan sas-repülés.
Ma a csend-nyár vagy a féltékeny Isten szeme
harag-nehézre érlel
Itt vagy mélyen belevésve a század számlapjába
sorsunkra terülsz.
Reménytelen ég alatt mérges villámmal ledöfött
gőgös városok
Jajgatva hevernek a porban nincs honnan hova folyjni
már a folyóknak.
Nincs egy pohárnyi bágyadt bor. Egy pohár víz se
a kristály függőkertekben
Mert ott is csak a víz oltja az ártatlanság emésztő szomját.
Tűz! Tűz! Chicago égő falai Tűz! Tűz! Gomorrha
égő falai
Tűzben Moszkva. Isten változatlan az isten nélkül való
népekhez is akik nem csócsálgják szájukban az Igét
– Ó eszkimók manna-hava forgószél hús kéz
őserdők homlokán!
Nyugat Kelet a végvidékek népei a homokba feküdtek
az Atléta keze hajigálta kőnehezékek.
A szakáll az egyiptomi Fáraóé a bot
Mózesé.
Uram irgalmazz a tíz igaznak de irgalmazz Kínának is
amelyért gyerekkoromban annyit imádkoztam
Irgalmazz magadnak aki táplálsz az Ige virágát és mint érdemes
mellet füzérral ékesíted a Május trónraléptét.*

Senghor egyébként, nem csekély mértékben Paul Claudel hatására, a Világegyetemesség civilizációnak elvét képviseli, amelybe természetesen beleérti a népek és kultúrák egymásra hatásának, de nem összeolvadásának, mindegyik – a másiktól való eltanulások mellett is – saját karaktere megőrzésének (nála ezt jelenti a *metisage* kifejezés) gondolatát, továbbá az afrikai hagyományok múltjának megismerését és megismertetését a világgal, a világkultúrában játszott valóságos szerepének a feltárását, végül is a teljes emberiség messze a jövőbe tekintő együttműködését.

Úgy vélem tehát, Senghor ragyogó és teljes értékű humanizmusa napjainkban – ha mind költészetében, mind esszéiben, tanulmányaiban és filozófiai-művelődéstörténeti megállapításokkal teljes vallomáskötetében hajlandók vagyunk megmerítkezni –, rá kell döbbernünk, különösen aktuális üzenettel bír napjainkban, igencsak összezavarodott és vélhetően igen hatalmas nagyságrendű változásokkal terhes világegyetemességünkben.